

PRZEGLĄD

ROLNICZY, HANDLOWY I PRZEMYSŁOWY.

Pismo bezpłatne, wychodzące dwa razy na tydzień

przy
DZIENNIKU WARSZAWSKIM.

N° 50.

WARSZAWA.
NIEDZIELA. — d. 14^{tego}
26 Czerwca 1853 roku.

DONIESIENIE.

W r. b. wyszła w Petersburgu broszurka w języku niemieckim, o postępowaniu przy kupnie koni przez Dra J. Johnson, znanego powszechnie Redaktora pisma gospodarczego *Mittheilungen der Kaiserlichen Freien oekonomischen Gesellschaft zu Petersburg*. Zawiera ona najważniejsze uwagi: O kształcie i pojedynczych częściach składu konia; o poznawaniu jego lub zębów; o chorobach zewnętrznych i o niektórych oznakach chorób wewnętrznych konia, oraz skazówkę na co szczególnie kupujący przy przejeżdżaniu koni uważać powinni. Jakkolwiek niebrak nam dzieł weterynaryjnych, traktujących i o tym przedmiocie, broszurka wspomniana poleca się przecież krótkością, jasnością treściwym wystawieniem przedmiotu, któremu w pomoc przychodzi 14 drzeworytów w tekście umieszczonych, odznacza się zaś szczególnie taniością; egzemplarz jeden kosztuje bowiem tylko, dla prenumeratorów wyżej wspomnianego pisma *Mittheilungen* i t. d. kop. 30, dla innych zaś kop. 50. Nabyć je można w składzie nasion Dra F. Betzhold, nr. 471 przy ulicy Senatorskiej, gdzie przyjmuje się także prenumerata na *Mittheilungen*, i t. d., rs. 1 rocznie wynosząca, za którą to cenę pismo powyższe w kopercie i pod adresem każdego prenumeratora franco bez żadnej dopłaty pocztowej, co dwa miesiące jeden zeszyt 5 do 6 arkuszy, z drzeworytami, planami i t. d. obejmujący, do wskazanego miejsca przesyła się.

Łatwe i tanie sposoby wyżywienia się, wraze wysokich cen pokarmów.

Zebrał i spisał J. N. Kurowski.

3. O uprawie roślin, które wczesnie dojrzewają przed żniwami zboża na pokarm dla ludzi służyć mogą.

(Dalszy ciąg.)

b) na salacie.

1. Gorczycznik (*Erysimum alliaria* Lin).
 2. Rzeżucha górna (*Cardamine*).
 3. Rzeżucha wodna (*Sisymbrium aquaticum*).
 4. Brodownik (*Leontodon*).
 5. Bobownik (*Veronica beccabunga* Lin).
- c) Oset podwórzowy (*onopordon acanthium* Lin), tak korzeń mięsisty jako i łodygi młode przysposobają w Irlandji jak Karczochy.

d) Kora środkowa brzozy (*betula alba*) mieszkańcom Syberji północnej z wiosny służy za pokarm.

e) Tryby młode z chmielu (*humulus lupulus* Lin), używają z wiosny zamiast szparagów i na jarzynę.

§ 12. Opis uprawy powyższych wymienionych roślin, wędzej u nas znanych.

Sposoby otrzymania wczesnych kartofli. Sadzenie kartofli rychłych, pomijając nawet cel główny o którym tu mówimy, już i z tej strony nader jest ważnym, że jak wiadomo nieszczęsna zaraza kartofli zwykle się pojawia na początku sierpnia; to jest, po zupełnem dojrzeniu kartofli rychłych.

Następujący sposób wczesnego sadzenia kartofli, a mianowicie wraze niedostatku wysadków lub ich wysokiej ceny, od przeszło 10 lat jest znany i wielokrotnie z najlepszym skutkiem był już za granicą praktykowany. Jak się rozumie, jeżeli tylko podobna, użyć do tego należy gatunków rychłych, zwanych u nas *jakóbowkami*, *rychlikami*, *granatkami* i t. p.

Postępowanie jest takowe: W miejscu najcieplejszem w ogrodzie np. pod murem od strony południowej w ziemi pulchnej i żyznej, a w braku ostatniej drobnym nawozem użyzioną i jak można najwcześnie, głęboko (około 8 cali) skopaną, robią się rowki 4 cale głębokie, a 7 do 8 cali od siebie oddalone, w takowe kładą się kartofle, na dwie części podłużno, przekrawane, stroną odkrojoną na spód i ziemią przykrywają. Przy przekrawaniu na to zważać należy, aby oczka nie były przekrawane, gdyż każde oczko przekrojone lub mocno skaleczone, jest straconem. Kartofle można układać jedne przy drugich, jednakowoż stykać się z sobą niepowinny. W tém położeniu z każdego oczka puszcza się roślinka czyli rosada.

Skoro takowa dojdzie 3—4 cali po nad ziemię, przytém gdy czas tak się ustalił, iż przymrozków obawiać się nie należy, można przystąpić do sadzenia rosady. Tym końcem wysadki wyjmują się ostrożnie z ziemi, każda łodyżka odrywa się z będącemi przy niej korzonkami i przesadza niezwłocznie, podobnie jak inna rosada, w przygotowaną do tego ziemię, jak się rozumie, należyce rozpulchnioną i użyzioną. Najlepsza do tego, świeżo pod zeszłoroczną oziminę gnojona, w jesieni podorana i na wiosnę stosownie doprawiona.

Przy sadzeniu rosady kartoflanej, należy postępować nader ostrożnie, aby nie łamać łodyżek i nieobrywać korzonków, nie tylko bowiem to opóźnia wegetację, a następnie dojrzewanie kartofli, ale nadto wiera szkodliwy wpływ na plon.

Postępuje się tu tym sposobem.

Zebrana z wysadków rosada, układa się jedna obok drugiej w stosowne naczynia, mające na spodzie cienką warstwę ziemi, celem chronienia korzonków od uszkodzenia. W tém naczyniu przenosi się do miejsca gdzie ma być sadzona.

Do sadzenia wypada użyć 3ch osób zręcznych, pierwsza robi dolki o ile podobna w prostej linii; druga sadi w nie rosadę i nieco ziemię obciska; trzecia zaś zupełnie już ją obsypuje ziemią.

Dla tego radzimy użyć tu 3ch osób, aby sadzenie uskuteczniało się dobrze, a przytém szybko postępowało, a mianowicie jeżeli dzień jest pogodny, ciepły i słońce świeci. Rozumie się samo z siebie, iż jeżeli znaczna przestrzeń ma być rosadą zasadzona, a robota wkrótkim czasie ukończoną, liczbę osób podwoić lub potroić wypada. W tym razie każde 3 osoby, oddzielny rząd sadzić mogą.

Głównem staraniem *pierwszej* osoby być winno, aby dolki były robione podług wskazanej głębokości i obszerności; do czego ma być opatrzoną stosownym kołkiem; prócz tego, aby w prostej szły linii (dobrze jest użyć do tego sznura lub długiej i prostej tyki). Rzędy mogą być od siebie oddalone na 1 do 1½ stopy, a to podług gatunku kartofli. (a)

Druga osoba starać się ma: aby sadząc rosadę nieuszkadzać korzonków; nie sadić rosady zbyt głęboko lub za płytko, a mianowicie: aby jej wierzchołek ziemią nie był przywalony.

Trzecia osoba, nakoniec, na to szczególniej winna uważać, aby rosada najdokładniej ziemią otuloną została, oraz do koła każdej rosady ma zrobić małą wklęsłość dla zbierania się wilgoci.

Do sadzenia rosady najlepszy jest czas ciepły wilgotny. Jeżeli zaś wypada ją sadić w czasie posuchy podlewać ją należy (zawsze na noc) dopóki się należycie nieprzyjmie. Wszakże małą tę pracę można ponieść gdy chodzi o uniknienie głodu, a tém bardziej, iż uprawa ta, na małą tylko przestrzeń ziemi zwykle się ogranicza.

(*Dalszy ciąg nastąpi.*)

Opis robienia lodów bez użycia, lodu na maszynie fabrykowanej w instytucie Optyka miasta Warszawy Jakóba Pik.

W numerze 130 Dziennika Warszawskiego, donosiliśmy o rozmaitych przyrządach do gospodarstwa domowego, według nowych wynalazków zagranicznych, przyswojonych nam za pośrednictwem JW. kasztelana Poletyła, a wyrabianych w zakładach p. J. Pik w Warszawie. Spodziewając się upowszechnienia tych nader użytecznych przyrządów i pragnąc tego jak najszczerzej, chcemy ile sił naszych do tak pożądanego rezultatu przyłożyć się i dla tego podajemy tu dokładny opis obchodzenia się z przyrządem do roboty lodów, która najwięcej dotąd znalazła przyjęcia u publiczności i taki odbył, że cały skład fabryki p. Pik, wyłącznie jest obecnie zatrudniony wyrobem tych aparatów na które naznaczoną została nader niska cena od rs. 10 do 12 z dołączeniem wszelkich należących do téj roboty rekwizytów i z przesyłką na miejsce. Następnie podamy opis innych aparatów o których wspomnieliśmy po-

(a) Patrz dziełko o odrodzeniu kartofli i t. d. Rozdział 4.

przednio, aby nabywcom oswojenie się z użyciem ich ułatwić, wiedząc jak nieraz odstręcza od najpraktyczniejszych ulepszeń, nieumiejętność użycia ich, które pospolicie jest bardzo łatwe, chociaż na pozór zdaje się być zawikłanem.

Przystępujemy do roboty lodów.

Zamroznik zrobiony z materiałów będących zemi przewodnikami ciepłika, na które kwasy nawet najwocniejsze nie działają, jest trwałym, nie potrzebuje wielkich starań do utrzymywania go w należytem stanie i z tego względu jest dogodnym, że może być używanym w każdej temperaturze, a zimno bardzo długo utrzymuje. Używany być może ze wszystkimi mieszanimi oziębującymi, dotąd znanymi, wszelako ze względu na taniość, następujące mieszanimy zasługują na pierwszeństwo.

1) Siarczanu sody krystalizowanego 1 miara (miarę takową dostarczam razem z zamroznikiem) kwasu solnego 1/3 miary.

2) Siarczan sody kryst. 1 miara, kwasu siarczanego 36 stopniowego 2/3 miary.

3) Siarczanu sody kryst. 1 miara, kwasu saletrzanego rozcieńczonego 2/3 miary.

4) Saletrzanu amoniji 1 miara, wody 2/3 miary.

5) Saletrzanu amoniji, węglanu sody, wody zwyczajnej po 2/3 miary.

Z pomiędzy tych w kraju naszym najpraktyczniejsza jest mieszanimina nr. 2, jako najtańsza i najłatwiejsza do nabycia. Dla tego szczegółowo postępowanie z niemi opiszę.

Kupiwszy sobie pewną ilość n. p. 10 funtów kwasu siarczanego w składzie materiałów aptecznych (funt kosztuje 5 kop.), wlewa się go częściowo po 1/4 funta na dużą miskę, umieszczoną w balii z zimną wodą i zawierającą cztery kwarty wody, za każdym razem miesza się pręcikiem szklanym lub kopystką porcelanową.

Temperatura téj mieszaniny, mocno, szczególniej ku końcowi się podnosi, tak, że czasem przechodzi 80° R. dla tego dodawać należy kwas w przestankach 5—10 minutowych; po ostudzeniu kwas zlewa się w gąsiory i zachowuje do użycia w miejscu zimnem.

Siarczan sody (sól glauberska) należy przechowywać w kryształach w piwnicy, inaczéj w miejscu ciepłym i przewiewnym wykwita, to jest pokrywa się proszkiem białym, który jest siarczanem sody bezwodnym, lecz ten do użycia naszego jest nie zdatnym, cała bowiem istota działania kwasu na siarczan sody krystaliczny, zależy na tém, że woda krystaliczna, a zatem przez utworzenie dwu siarczanu sody, przechodzi w stan ciekły, a zatem zabiera znaczną ilość ciepłika, ztąd sprowadza takie zniżenie temperatury. Z tego powodu nie należy sobie przysposabiać zapasu soli sproszkowanej, lecz zawsze to świeżo uskuteczniać. W razie gdyby sól wykwitła, możnaby ją łatwo poprawić, rozpuszczeniem w wodzie i przekrystalizowaniem, lecz działanie to może tylko się opłacić na dużą skalę. albowiem funt téj soli kosztuje tylko 3 kop. Lepiej jest zatem wykwitłą sól spotrzebować jako środek przeczyszczający, gdzie nietylko że nie jest słabszą, ale nawet mocniejszą od świeżej, a do zamroznika używać soli drobno skrystalizowanej. Obecnie wielu gospodarzy przekonawszy się o skuteczności, polewają gnój kwasem siarczanym, przez co zapobiegają utracie węglanu amoniji, pozostałość po robocie lodów, sorbetów i t. d. skutkuje zupełnie tak samo jak kwas siarczany do niej użyty, a zatem wtedy koszta mieszaniny, zmniejszają się

tylko na cenę soli glauberskiej, która w tém działaniu ginie, albowiem kwas siarczany do polewania gnoju użyty, może poprzednio być w zamroźniku użytym.

Zamrożenie wody.

Cylinder żłobkowy napełnia się do $\frac{2}{3}$ wodą ile możności najchłodniejszą. (Woda świeżo przygotowana i ostudzona daje lód zupełnie przezroczysty) i zamyka przykrywą, poczem wyspuje się do kubekta zamroźnika 1 miara siarczany sodu świeżo sproszkowanego i przesianego przez drobny przetak, nalewa się na to $\frac{1}{2}$ miary kwasu rozcieńczonego jak powyżej wskazaliśmy i wszystko dobrze i szybko miesza pręcikiem szklanym, ażeby porozbijać gruzelki jakie się tworzą. Wtedy zanurza się w mieszaninie, cylinder żłobkowy z wodą, pamiętając osadzić go na osi, ażeby się łatwo obracał, po czem cały przyrząd zamyka się deklek, uważając, ażeby szczelnie przystało i koło zębate u dekla zaczepiało koło zębate cylindra i obracało go. Wtedy obraca się rączką przez 5 minut, z początku prędko, później coraz wolniej po czem zostawia się w spokojności przez 5 minut, po upływie tego czasu obraca się znowu przez 5 minut, lecz bardzo po mału i pozostawia się w spoczynku przez czwarte 5 minut.

W tym czasie odmierza się druga miara soli glauberskiej i $\frac{1}{2}$ miary kwasu, szybko przyrząd otwiera, cylinder żłobkowy wyjmując, pierwszą mieszaninę oziębiającą wylewa, wyspuje sól, wlewa świeży kwas szybko rozmiesza, cylinder słupkowy wstawia i działanie zupełnie jak pierwszy raz i przez tak sam czas powtarza.

Te dwie roboty wystarczają do zamrożenia wody, na bryłę lodu, którą można wydobyć w całości, zanurzywszy cylinder przez parę minut w wodzie zwyczajnej, lud przez to odstanie od ścian cylindra.

Robota lodów i sorbetów.

Opisane powyżej zamrożenie wody w życiu praktycznym, bardzo się rzadko trafia, częściej zdarza się sposobność zrobienia lodów, sorbetów, ponczu rzymskiego i t. d. Robota z mieszaniną oziębiającą zupełnie jest taka sama jak przy zamrażaniu wody.

Jeżeli ilość śmietany, soków i t. p. jest nie wielką, można je zamrażać w cylindrze żłobkowym, wtedy daleko prędzej i mocniej zamrznie; jeżeli zaś jest znaczniejszą, wtedy zamrażać je należy w cylindrze gładkim czyli sorbetnicze.

Korbą kręcić tu należy ciągle i prędko, i co 5 minut odkrywać cylinder i kopystką drewnianą odkrobywać przymarzniałe cząstki od ścian cylindra i zamieszać, ażeby cała masa była jednostajną.

Robota kończy się w 20 minut, rzadko kiedy zachodzi potrzeba użycia powtórnej mieszaniny, oziębiającej. Przy robocie lodów pamiętać należy, ażeby na kwartę śmietany, używać tylko pół funta cukru, albowiem w razie większej ilości cukru, zamrażanie jest bardzo trudnem. Oraz ażeby w czasie upałów, tak śmietanę z cukrem, jako też sole i kwasy, trzymać w miejscu chłodnem np. w piwnicy, osoby posiadające lodownię, znajdują bardzo dogodnym i taniem użycie zamroźnika, biorąc w miejsce mieszaniny 4 części lodu tłuczonego i jedną część soli kuchennej, lub też 2 części lodu tłuczonego drobno i część skryształizowanego chlorku wapienia, ale nie zwyczajnego chlorku wapna, co go do bieleńia używają.

Zamrożenie następuje bardzo łatwo, prędko i małym rozchodem. Osoby używające mieszaninę z solą glauberską pamiętać powinny, że

mieszanina ta, niszczy i plami suknie, i dla tego rozlewać jej nie należy.

Wrazie powalania nią sukien, najlepiej jest poleć to miejsce amonią gryzającą, zwaną zwykle spirytusem salmiakowym. Wtedy kwas staje się zobojętnionym i łatwo wymyć być może.

O G R O D N I C T W O .

O drzewach owocowych.

I. Przyczyny nieurodzajów drzew owocowych.

a) Wymarzanie drzew.

Fizyka i statyka najlepiej wyjaśniają nam przyczyny wymarzenia drzew i roślin. Wiadomo każdemu, że woda w lód obrócona czyli zamrznięta, więcej miejsca zajmuje, a niżeli kiedy jest płynną, dla tego woda w naczyniu na mrozie postawiona, gdy marznie rozpiera i rozsadza naczynie; przeciwnie olej lub inna tłustość.

To samo stosuje się do drzew. Na tych zasadach, jedne drzewa bardziej podlegają wymarzeniu, inne łatwiej mrozom opierają się.

Drzewa liściaste trzydzieści razy więcej w siebie wilgoci wciągają, aniżeli drzewa nieliściaste czyli iglaste. W tym samym stosunku młode odrostki, więcej wilgoci wciągają, aniżeli sam pień lub jego starsze gałęzie.

Im więcej w drzewie wilgoci krąży, tém bardziej sok wodnisty zamienia się w tłusty. Drzewa mające liść zimą i latem nie wiele wciągają wilgoci, bo w nich sok wodnisty cyrkuluje, a zatem powiększej części obraca się w sok tłusty, który, że nie tak łatwo zamarza, a zamrznięty nie rozpiera swego naczynia; dla tego takie drzewa, jak iglaste, najtęższe mrozy wytrzymują.

Drzewa zaś z których liście w jesieni opadają, a osobliwie które do później jesieni zatrzymują go na sobie, dużo wciągnęły wilgoci; takie drzewa gdy mróz ściśnie, sok wodnisty w nich zamarza, rozpiera i rozrywa żyły drzewa w którym zostaje.

A zatem im bardziej drzewo wciąga wilgoć w siebie, tym jest słabszem i czulszem na wytrzymanie mrozów.

To co się mówiło, doświadczenie potwierdza. A bowiem drzewa przesadzone z krajów ciepłych w zimniejszy, jeżeli sadzone są na wiosnę, prędzej wytrzymują mrozy; dla tego, że sok wodnisty miał czas przez lato obrócić się w nich w sok tłusty, a jeżeli sadzone są w jesieni popolicie wymarzają, ponieważ dużo wciągnawszy przez lato wilgoci, nie miały czasu zamienić go w sok tłusty.

I uważano w Anglii przez kilka lat podczas tegich mrozów, kiedy wszystkie drzewa po większej części wymarzały, jedne drzewa morwo-we z których liście do karmienia jedwabników obrywano, ocalały; bo wcześniej będąc liście pozbawione, mniej w siebie wilgoci wciągnęły, dla tego łatwiej mrozom oparły się.

Ten wypadek wprowadził na myśl i sposób do dzisiaj zbawiennie tam używany, w Belgji i Niemczech naśladowany, to jest:

Kiedy się drzewa przesadzają z ciepłego kraju w zimniejszy, trzeba naśladować naturę drzew, obrywać wcześniej liście przed jesienią codzień po trosze, ile możności naśladowując naturalny sposób opadania liści w ten czas, kiedy z takich drzew w tym samym czasie w ich własnym kraju opadać zaczynają.

